

Mark Andy Pedere

Si **Mark Andy Pedere** ay nagmula sa lungsod ng Taguig at probinsiya ng Leyte. Ilan sa mga akda niya ay lumitaw na sa *Ani*, *Liwayway*, *Entrada*, *Katitikan*, *Agwat-Hilom 2*, *TLDTD*, *Novice magazine*, *Voice & Verse Poetry magazine*, at iba pa. Nagwagi siya sa ilang pambansang timpalak at mapalad na naging fellow sa Ateneo National Writers Workshop, IYAS La Salle National Writers' Workshop, Amelia Lapeña-Bonifacio Writers Workshop, Virgin Labfest Writing Fellowship Program, at Palihang Rogelio Sicat. Noong 2024, naitampok siya bilang Festival Artist sa Southeast Asia Queer Cultural Festival ng ASEAN SOGIE Caucus. Co-founder siya ng Kinaiya: Kolektib ng LGBTQIA++ na Manunulat.

Kadang- Kadang

16 Agosto 2024

Pagtapos na pagtapos mong upusin ang halos hindi pa nangangalahating istik ng sigarilyo ay sumilid ka sa moskitero¹. Nakisiksik sa banig. Sumuot sa kumot at itinanday ang paa sa aking kaliwang binti. Gaya ng nakasanayan, pumantay ka sa aking ulo. Naamoy ko tuloy ang mapait na pahuling usok mula sa bibig mo. Napausog ako nang bahagya. Ngunit sumunod ka. Tumabi. Sabay marahan mong inilakbay ang iyong mga daliri sa aking dibdib. Taimtim. Tila nakikiramdam sa nililikhang lagabog ng puso ko kasabay ng mga sumisiyap na tamsi² sa bukirin. Kung bubuksan nga lang ito at babalatan nang dahan-dahan, tulad ng kung paano natin unang beses na pinag-isa ang ating mga katawan, baka nasalat mo ang tanong na kanina pang kumukutkot sa aking isipan: Pol, mahal mo pa ba ako?

Ito ang ikalawang gabi natin sa Tanauan. Sa totoo lang, hindi ko naman talaga inaasahang mapapapayag kitang bumisita rito sa aming bayan. Noong una ay nag-aalangan pa ako. May pawang digmaan pa sa isip ko: ang taong Norte ba na tulad mo — na palaging galit kung magsalita, biro ko dahil sa tono ninyo (*bauninam*).³

¹ Kulambo. Minsan naipagtapat ko na sa iyo na nagiging mahimbing ang tulog ko sa tuwing kinikiskis ang aking mga paa sa kulambo. May sensasyon itong dinadala sa akin na para bang pumapawi sa pagod ko mula sa maghapon paglalakad. Natawa nga ako noong nagbalak ka pang bumili sa Shopee ng “Kulambo Foot Sock” para sa akin.

² Maliit na ibong ang kulay ay pinaghalong dilaw at abo. Hindi ka pamilyar rito, pero noong ipinakita ko sa iyo ang larawan ay inilarawan mo lang itong “tarat na nagpakulay.”

— ay sasama sa Leyte na ang istereotipikong pagtingin sa mga taga-rito ay mga *maisog*⁴? E 'di magbulyawan tayo, gulatin natin sila sa piyesta ninyo, biro mo. Pero batid kong batid mo rin kung saan talaga ako nanggagaling: hindi pa ako talagang tanggap sa amin. Ibig kong sabihin, mabuti naman ang pakikitungo nila sa akin. Ito na raw ako e, 'sang bayot⁵. Wala na raw silang magagawa. Ang problema, may natitira pa rin silang prehuwisyo. Palaging may *pero* pagtapos ng kanilang pagtanggap (na hindi naman talaga pagtanggap). Sasabihin nila: magagabaan⁶ *ka*. Kakarmahin. Parurusahan ng Diyos. *Bauninam!*

Pero sumama ka. Sabik mong inilagak ang mga gamit mo sa maleta. Hindi ko lang inaasahan na may iba ka pa palang dala-dala.

Ang gabing ito ay tulad din ng mga gabing wala akong matanaw sa kaloob-looban mo, liban sa alinlangan. Kanina lang ay ang saya-saya natin dahil, sa wakas, naglapat muli ang ating mga katawan. Ang tagal din natin 'tong hinintay. Pero heto, bigla kang may bagaheng ibinuyangyang. Ganito: Pagtapos na pagtapos nating magtalik — pagtapos na pagtapos din ng ilang linggo nating pagkaabala sa akademya — ay sinalubong mo ako ng nakalululang tanong mo: “mahal, papayag ka ba kung magpapapasok pa tayo ng iba?” Napabangon tuloy ako. Napaahon. Napabalikwas mula sa isang hindi inaasahang tila paglubog sa malamig na bubon⁷. Pol, tatapatin na kita: alam kong alam mong hindi ito ang unang beses na sumagi sa atin ang paanyaya mong iyan. Minsan, ay mali, halos palagi mo na itong naihahapag sa ating usapan. Umiiwas lang ako. Pero alam kong alam mo na ang sagot ko: Hindi ko pa alam.

³ “Puki ng ina mo” sa Pangasinan. Malimit kong marinig sa nanay at lola mo sa tuwing bumibisita tayo sa inyo.

⁴ Matapang. Lagi ko itong tanong sa sarili: matapang ba ako?

⁵ Bakla. Bading. Beki. Shokla. Oo, ako 'yan.

⁶ Karma. Noong unang beses akong sinaktan ng aking magulang dahil nalaman nilang bakla ako, kinarma rin kaya sila?

⁷ Balon. Gaano na kaya kalalim ang pagmamahalan natin?

17 Agosto 2024

Dahil sanay na tayo sa pakikiramdaman, gaya ng nakasakayan, hindi na tayo nagtalo. Nitong umaga, pinaunlakan mo kong tumanghod sa bintana para panoorin ang mga pamangkin kong sabik sa paglalaro ng kadang-kadang⁸ sa gilid ng aming palayan. Ikinuwento mo sa aking namataan mo na rin ang ganitong praktika — bagaman ang iba ang tawag — sa ilang bayan sa Pangasinan at Tarlac noong ikaw ay kumikilos pa bilang community organizer. Ang sabi mo, ginagawa ito ng mga kabataang magsasaka para mabaybay ang putikang palayan sa tuwing nagsasaka. Pero ang sabi ko sa 'yo, masayang tingnan din ito sa lente ng kamusmusan. Ganito ko sa iyo ito ikinuwento: tuwing hapon, pagkatapos naming matulog ng aking mga pinsan, pagkatapos naming salubungin ang mamang nagbebenta ng ensaymada sakay ng kaniyang Kawasaki, ay tatakbo kami sa kabukiran para salubungin ang mga nakalatag na kopra. At mamimili kami. Dalawa. Pares. 'Yung maganda. 'Yung matibay-tibay at sasakto sa aming mga tiil. Saka bubutasan sa gitna, lalagyan ng lubid na siyang magsisilbing hawakan. Saka sisimulan ang pagkadang. Kadang-kadang. Kadang-kadang. Mag-uunahan papunta sa pinto nina Apo na naninigarilyo sa tabi ng mga makukulit naming *ayam*⁹.

“Hindi ba masakit sa paa?” tanong mo.

“Masakit,” sagot ko. “Pero masaya kasi may kasama ka.”

Totoong masakit ang pagkakadangkapag nagtagal. Tulad, halimbawa, ng paglalakad natin isang hapon sa oval ng unibersidad na pareho nating pinagtuturuan. Bihis na bihis ka pa noon — naka-running shoes suot sa loob ang medyas mong may disenyo ng mukha ni Spongebob (regalo ko sa 'yo noong kaarawan mo), naka-dry fit sando, shorts, at may belt bag pang lulon ang selpon mong nagbibilang ng “steps” mo sa isang araw. Ang adyenda: samahan mo akong mag-*walking* (lang naman) para mahikayat ko ang sariling magpaka-*healthy* na, kasabay ng pag-inom ng aking gamot sa HIV. Noong mga panahong iyon ay aminado akong may sakit sa paglalakad dahil para kong pasan ang mundo kong unti-unting nagiging

⁸ Praktika/laro kung saan ginagamit ang tiyakad na gawa sa bamboo bilang panlakad. Subalit sa aking danas, mas ginagamit ang bao o kopra.

⁹ Aso. Natawa ka noong pinakilala ni Lolo Pilo sa iyo ang mga aso namin: sina Ding, Dong, Dan, at Tes. Kaya sa tuwing tinatawag niya ang mga ito, sumisigaw lang siya ng “Dingdong Dantes!”

sementeryo. Ang hirap-hirap. Takot na takot ako. Kahit matagal ko nang dala-dala ang karamdamang ito. Naalala ko tuloy ang unang beses na pinasubok sa akin ng aking lolo ang pagkakadang. Pagkakadang na pakiramdam ko, sa bawat hakbang ay madadapa ako. Paano kung mapigtas ang lubid? *Paano kung hindi na tumalab ang mga gamot?* Paano kung tumaklob ang kopra? *Paano kung mahawaan kita?* Paano kung malubog ako sa kumunoy? *Paano kung bumigay ang katawan ko?* Pero lalapit si lolo, habang bitbit ang paborito niyang tandang. *Dahan-dahan la*, 'ka niya, makakaabante ka rin, sasabihin *ninyo*.

Malayo-layo na rin ang naabante ng relasyon natin, Pol. Pagkatapos na pagkatapos nating grumadweyt (Community Development ka, Malikhaing Pagsulat ako), napagpasyahan nating magtipan sa iisang apartment sa Krus na Ligas. At sa 12 taon nating pagsasama roon, habang ako ay panaka-nakang bumabalik sa Leyte, para rin tayong nagkakadang-kadang. Halimbawa:

1. Minsan na tayong nagipit. Napilitan tayong magde-lata at instant noodles nang ilang araw. Pero naaalala mo pa ba 'yung ipinilit ko sa 'yo ang pagluluto ng laswa¹⁰? Sarap na sarap ka noong natikman mo. Tapos ibinida ko pa sa 'yo ang bulad¹¹ na sinabayan ng kamatis sa pagprito. Sabi mo tuloy, kung maghihirap tayo, sana iyon na lang ang ulam natin palagi. Ang sabi ko naman, hoy, walang romansa sa labis na kahirapan, *para kang 'di comm dev diyan!*
2. Minsan tayong nawalan ng oras sa isa't isa. Bukod sa teaching load na kailangang asikasuhin ay pareho pa tayong may admin work na kailangang igapang. Magkalayo pa ang sched natin — hindi na nagkakasabay kumain sa food service at hindi na rin nakapagsasabay sa pag-uwi. Ayoko naman ding paghintayin ka sa tuwing binubuno ko ang nakakaantok na 7PM class. Malaki na tayo, sa isip ko. Besides, malapit lang sa campus ang inuupahan nating apartment. PhD na tayo sa maturity, graduate na sa pagpapakapabebe. Sa madaling sabi, may kailangang tapusin kaya kailangang umastang may tatapusin. Pero umabot sa puntong naging *dry* ang lahat. Titig, hawak, halik, talik. Lahat-lahat. Isang gabi, habang

¹⁰ Sinabawang gulay. Paborito mong higupin ito tuwing nagkakasakit ka.

¹¹ Tuyo. Gustong-gusto mo rin itong umagahan. Biro mo nga, Tusilog (Tuyo, Sinangag, at Itlog).

magkatabi sa kama, nabanggit mo: *pagod ako*, na sabi ko rin sa iyo. At sa sandaling iyon, maingat tayong huminto sa lahat — pinakiramdamang ang mga namamanhid (o nasusugat) nating mga paa. Huminga. Isa. Isa. Isa pa. At nagkatitigan, nagyakapan. *Nakakapagod*, pero hindi na natin kinailangang banggitin pa. Sa halip, ginugol natin ang buong gabi nang magkasama. Sapat na siguro iyon.

3. Minsan tayong nagsigawan nang sobra. Nang naglilinis ka ng kuwarto ay aksidente mong nahalughog ang mga gamit ko. Nakita mo sa pinakatatago kong *small bag* ang mga puting botelya na naglalaman ng gamot ko. *Dolutegravir + Lamivudine + Tenofovir Disoproxil Fumarate*¹². Ano ‘to? tanong mo. Vitamins lang, sabi ko. Pero hindi ka naniwala, nagpumilit ka. Dahil alam kong alam mo rin na hindi lang iyon basta-basta. Marahil pamilyar ka na. Ilang komunidad na nga ba ang napuntahan mo’t natulungan para matugunan ang akses sa *screening* at mismong gamot pang-HIV/AIDS. Kailan pa? tanong mo. Noon pa, nahihyang sagot ko. Noon pa, noong hindi pa ako maingat, noong hindi pa tayo. Bakit hindi mo sinabi? Natatakot ako. Bakit nga hindi mo sinabi? Natatakot nga ako! Bakit, nagdududa ka ba? Hindi naman sa gano’n! Joel, parter mo ko, dapat alam ko ‘to! Sensitibo ‘to! E sa hindi pa nga ako handa! Alam mo, ang makasarili mo! Wow! Bakit, natatakot ka? Hindi ‘yan ang sinasabi ko! Na baka nahawaan kita ng putanginang bayrus na ‘to? Anong pinagsasasab— Hindi! O e ano bang ‘pinahihiwatig mo! Joel, natatakot ako kasi hindi mo ko kayang pagkatiwalaan sa mga bagay na tulad nito!

At sumabog ang mga luha ko noon. Hindi ko kinaya. Ikaw rin. *Patlang* Pero lumapit ka. Niyakap mo ‘ko. Sabi mo: *sa susunod na kuha mo ng gamot, sasama na ako*.

18 Agosto 2024

Bagaman lumaki sa luma-lumang henerasyon, masasabi kong hindi naman ako ganoon ka-konserbatibo. Nasa 30s na tayo. Plus, ewan ko na lang talaga kung magkataon dahil, hay jusko, halos hindi ko na mabilang ang mga librong nabasa ko na pumapaksa sa kasarian at seksuwalidad. Anu’t anuman, siyempre, bilang

¹² Ilang taon ko na rin itong nilululon. Pasasalamat sa sariling katawan dahil patuloy niya itong kinikilala kahit minsan ay parang hindi ko na kaya.

isang nasanay sa *mono* at naimpluwensiyahan ng Lady of Assumption¹³ (wow), may kaunti pang pagkakapa-kapa. Bumubuwelo sa pag-unawa. Kaya nitong umaga, pansin kong may pag-iwas pa rin tayo sa pag-uusap hinggil sa pinoprojekto mong *polyamory*.

Bandang hapon ay, dahil pakiusap mo, nilibot kita nang sandali sa aming bayan. Sa kapilya. Sa tiangge. Sa plasa. Pero ang pinakapaborito mo, sabi mo, ay ang pagdaan natin sa isang maliit na tindahan sa Sityo Kabungaan. Doon natin nabili ang kalamay¹⁴ na pagkatamis-tamis. Mahilig ka pa naman sa matatamis. Halimbawa, noong nasa Maynila tayo, bago ka pumasok sa eskuwela ay lagi kang dumaraan sa 7/11 para bumili ng maliliit na tsokolate. Pampagising, dahilan mo. Kaya ayan, gumising din pati diabetes mo.

Habang pauwi, habang ngata-ngata pa rin ang kalamay, dinama natin ang kolektibong pagsayaw ng talahiban sa ilalim ng papalubog na araw.

“Nakapagtanim ka na ba?” tanong mo.

“Oo, pero hindi rin ako pinursigi nila mama.”

“Bakit?”

Patlang.

“Kasi baka raw mapamahal ako sa taniman. Gusto nilang mag-aral ako.”

“Wow. Burgis!”

“Gago.”

Totoo ’yun. Sadya ang hindi ko paglaki sa sakahan dahil ninais ng aking mga magulang na makapagtapos ako para mabili nang buo ang lupang aming tinatamnan. Pero alam kong alam mo naman ’yun. May tiwala ako sa iyo. Kaya nga sa kakalakad natin ay naikuwento ko na sa iyo kung paano isang araw, sa gitna ng aking pagsakay sa kangga sa kabukiran kasama ang Pa Sendong ko, ay nakagat ako ng tungaw¹⁵ sa aking bayag. Sa bayag! Humagalpak ka. Sabi mo, baka kasi

¹³ Patron namin sa Tanauan. Biniro mo nga ako noon, sabi mo, “kaya ka pala asyumero.” Kainis ka!

¹⁴ Matamis na panghimagas. Gawa ito sa gata ng niyog, asukal, at malagkit. Sabi mo, mas masarap ito kaysa sa sundot kulangot ng Maynila.

¹⁵ “Tick” sa Ingles.

hindi ako kilala. Wala akong balat ng magsasaka.

“Anong nangyari?” tanong mo.

“Ayun, nangati ang bayag ko. Parang lumobo. Nagkapantal.”

“Talaga?”

“Oo nga. Buwisit nga e. Noong nasa bahay kami, biglang may bumisitang isang babae na kaedaran ko. Inasar tuloy ako nina lolo. Bakit daw lumulobo ang bayag ko. Naglilibog ba raw ako.”

Tumawa ka.

“Huwag ka nga diyan! Pakagat kita sa tungaw e!” tugon ko.

“Sige, basta ikaw ang tungaw,” sagot mo.

Napahinto ako sa paglalakad. Napatingin sa 'yo. Natawa. Ngumiti.

Aminado naman ako at hindi ko rin naman itatanggi: may pagkukulang ang relasyon natin sa seksuwal na aspekto. Sige, ganito. Lilinawin ko. Hindi rin kasi pantay ang libido nating dalawa. Mas mataas ang iyo. Halimbawa, sa tuwing nagkakataong magkasama tayong nag-aasikaso ng trabaho sa apartment, bigla ka na lang lalapit sa akin. Hihimas-himas. Hahalik-halik. Pero malulungkot ka kapag hindi ako tumugon. Dahil nga busy ako. Ayokong mawasak ang train of thought ko. May kailangan akong tapusing manuscript para sa publication na inaasinta ko.

Kaya masusungitan kita. Maiinis ka. Pero sasarilihin mo lang. Dahil gaya ng pakiusap ko sa iyo noong una pa lang, ayaw kong sinisigawan ako. Pero bumabawi naman ako. Tuwing gabi, tuwing parehas tayong tapos na sa mga kaniya-kaniya nating gawain, kumakalabit naman ako. Nakikiramdam. Minamapa ang katawan mong nangungulila. Pero may mga pagkakataong, muli aaminin ko, huli na talaga. Buo ka na. Narating mo na ang destinasyon at nais mo na lamang magpahinga.

Marahil sa mga paulit-ulit na pagkakataong iyon ay naipon na sila. Oo nga, marahil iyon — o isa sa iba pa — ang dahilan kung bakit mo gustong pumasok o magpapasok sa ating relasyon. Gusto mo ng sex life na parang ulan, hindi ambon. Tama ba?

19 Agosto 2024

“Si Roland,” sagot mo.

“Yung taga-History?” pagkukumpirma ko.

“Oo.”

Mas bata si Roland sa amin nang halos 5 taon. Nagtuturo rin ng ilang mga GE at Majors. Masipag siya, sa isip-isip ko, dahil kung susumahin, sa edad niya ay marami-rami na rin siyang nailathalang mga libro at artikulo. Matalino. Interes niya ang usaping *espasyo* na siya ring interes ni Pol. Halimbawa, isang beses ko na silang naabutang nag-uusap sa isang kiosk sa pamantasan. Binabanggit nila ang isang Pranses na iskolar na ineeksplor ang binaryong dalumat ng “non-place” at “place.” Dinidiskurso kasi ng naturang iskolar na ang “non-place,” gaya ng mga paliparan at mall, ay mga pansamantala’t kontraktual na espasyong nagkukulang sa panlipunang kahalagahan at identidad, habang ang “place” o “anthropological place”¹⁶ naman ay mga espasyong may kabuluhan pangkasaysayan at panlipunan, gaya ng komunidad, kung saan ang mga tao ay magkakaugnay. Interesante kung pakikilingan ngunit naging kritikal sina Pol at Roland dito — nagbitiw ng mga tanong: sa konteksto ba ng Pilipinas, ang mga lugar na magdamag na pinupunan ng mga manggagawa ay *non-place*, gayong may ahensiya naman silang gawing makabuluhan ito sa pang-araw-araw nilang pagpasok? Ibig sabihin, pumapasok sa usapin ng pag-aangkin.

“Nag-usap na pala kayo. Ano pang magagawa ko?” wika ko.

May hitsura itong si Roland. Ang pinakatatak nga niyang katangian ay ang pagsulpot ng malalim niyang dimple sa tuwing siya ay ngumingiti. Matipuno rin, kung tutuusin. Kung ilalarawan ko nga, “probinsiyanong-probinsiyano” ang awra niya. Sa pakikipag-usap, masasabi kong artikulado siya. Maingat pero may pagbubukas. Minsan nga, nang magkasabay kami sa pagkain sa food service, nakapag-usap kami. Doon, nang malaman niyang mag-asawa kami ni Pol, naikuwento niya rin ang dati niyang relasyon. Noon daw kasi ay nagkaroon siya ng apat na taong relasyon sa isang baklang tulad niya. Naging masaya, ganiyan-ganiyan. Pero long story short, naghiwalay rin dahil nangaliwa ang partner niya.

¹⁶ Sa tingin mo ba, ganito ang relasyon natin?

Tinanong ko siya noon kung may kinakasama na siya ngayon ngunit wala siyang nabanggit. *Patlang* Paalis na kami noon ng canteen nang bigla siyang magpakawala ng isang kontekstuwalisadong tanong: *open ba kayo?*

“Sasabihin ko rin naman sa ‘yo. Nakikiramdam lang ako,” sagot mo.

“At anong sabi ng pakiramdam mo?”

“Makinig ka nga.”

“Na ayos lang na mas mag-usap kayo kaysa tayo? Pol, tayo ‘yung mag-asawa rito.”

“Alam ko naman ‘yun!”

“O, alam mo naman pala e!”

“Kinausap ko lang si Roland para mas maging madali ang pag-propose sa ‘yo.”

“Yan! Kita mo? Imbis na manggaling sa atin, sa labas ka nagsimula. Tangina, planado ninyo na pala lahat!”

“Hindi naman sa gano’n! Sinusubukan lang namin planuhin para mas madaling maipaintindi—”

“Bakit mo ba kasi siya gusto? Ha? Tapatin mo nga ‘ko!”

Patlang

“Hindi ko alam.”

“Anong hindi mo alam?”

“Basta nararamdaman ko!”

“Bakit, hindi ko na ba maparamdam sa ‘yo? Kulang na ba, wala na bang—”

“Hindi! Hindi! Walang kulang sa ‘yo!”

“O, e ano, Pol?”

Patlang

“Mahal ko kayo pareho. Puwede naman ‘yun, ‘di ba?”

Patlang

“Paano kung humindi ako?”

Patlang

20 Agosto 2024

Abala ang buong bahay dahil kinailangang maghanda para sa selebrasyon ng kaarawan ni lolo. Gaya ng inaasahan, gumising akong namamangha sa kaliwa’t kanang paglipana ng mga sumusunod na eksena: pagkayod ng niyog, paglaga ng saba, pagkatay ng manok, pagsugba ng baboy at bangus, paggawa ng kinilaw, pagtakal ng tuba, pagpapalamig ng gelatin, at pagtimpla ng mango juice.

Namataan naman kitang mag-isa sa duyan. Nakatingala sa kalangitan.

“Nag-almusal ka na? May suman pa roon,” hikayat ko.

Hindi ka umimik. Pero umusog ka. Tumabi ako.

“Nabalitaan mo na?” tanong mo.

“Yung?”

“Legalized na ang same-sex marriage sa Thailand.”

May kung anong pumitlag sa dibdib ko noong sinabi mo iyon. Saya. Kaba. Kasabikan. Halo-halo. Minsan na rin kasi nating napag-usapan noong bago-bago pa lang tayo ang bagay na tungkol sa kasal. Ganito iyon umusad:

“Naniniwala ka ba sa kasal?” tanong ko.

“Bakit, gusto mo?” sagot mo.

“Medyo. Ikaw ba?”

“Oo. Pero gusto ko sana sa beach.”

“Ang gastos!”

“Pag-iipunan naman. Saka metaphor ’yun.”

“Ng?”

“Gusto ko kasing maging kasinlalim ng karagatan ang pagmamahalan natin.”

“Ang corny mo!”

Pero bigla ko lang ding naisip. Kung sakali man — kung sakali! — na maging tayo ni Roland, magkasundo, magkaroon ng bagong positibong danas, lumalim ang pagmamahalan gaya ng corny-ng karagatang sinasabi mo, sa tingin mo ba, papayagan tayong maikasal na tatlo? Baka hindi, ’no? Masyadong Kristyanisado ang bansa natin. Pagiging isang bakla pa nga lang, kasalanan na, paano pa kaya kapag nagsama ang tatlo? Baka tayo na ang magmay-ari ng impyerno. Triumvirate. Charot. Biro lang. Naalala ko tuloy ’yung pinanggalingan ng Tanauan. Sabi kasi sa kasaysayan, nagmula raw ang ngalan ng bayan namin sa punong molave na nagsisilbing “look-out tower.” “Tan-awan” o “Taran-awan” na nangangahulugang “tumingin” o “magbantay” para sa mga paparating na “piratang Moro.” Na kung ilalapat ngayon, baka mga bakla na ang tingnan o bantayan. Wow ha! A, basta. Ang akin: tulad ng Thailand, sana magkaroon na rin tayo ng same-sex marriage. ’Yun marahil ang bagay na tatanawin ko.

Sa gitna ng ating pagninilay-nilay ay hinawakan mo ang kamay ko. Sabay nating inugoy ang duyan. Dahan-dahan.

21 Agosto 2024

Halos alas diez y media na nang gabi nang tayo ay makahabol sa sayawan sa Kabungaaan. Pero pagkarating na pagkarating natin ay buhay pa rin ang lahat: dumadagundong pa rin ang musika, tumatambling pa ang mga bata, nag-aangas pa ang mga bugoy at dalaga, at siyempre, ganado pa rin sa pagkuratsa ang mga matatanda. Sa ilang mga pagkakataon, nagsasagawa ng sayawan sa bayang ito bilang pagpapatuloy sa tradisyon ng gabi-gabing pagsasalusalalo. Nagkataon nga lang na kaarawan din ng kapitan kung kaya't mas naging engrande ang handaan.

Sa isang gilid, ipinakilala kita sa mga tiyuhin at tiyahin ko. Nahiya ka pa. Nag-alangan ka siguro dahil hindi ko rin nasabi kung batid nilang bakla ako at mag-asawa tayo. Pero wala silang paki. Ang totoo, inabutan ka ng isang basong tuba. Isang baso! At humiyaw sila: “Parahubog! Parahubog! Parahubog!”¹⁷ At gumuhit nga sa iyong lalamunan ang pait at tamis ng paborito naming inumin. Natawa ka. Saka namula ang iyong buong mukha. Lalong lumakas ang musika.

“Sayaw kita?” alok ko.

“Ha?”

“Sayaw ba! Sayaw. Ano, gusto mo?”

“Hindi ako marunong!”

“Hindi naman ’to kontes!”

“Sige! Bahala ka!” natatawa mong pagpaparaya.

Saka ko hinawakan ang kamay mo, hinatak papalapit sa puso ng plasa. At nang maramdaman natin ang tibok ng kuratsa, para tayong mga uod na sumayaw sa indak ng musika. Pakendeng-kendeng, palundag-lundag. Galaw. Galaw. Galaw. Galaw. Galaw. Ganito pala ang pakiramdam ng isang gabing malaya ka sa iyong paggalaw.

¹⁷ Lasenggo. Hindi ka naman talaga umiinom masyado. Pareho tayo, kaya nagkasundo tayo. Ang pinaka-beer na siguro natin ay ang milktea na ibinibenta sa tapat ng apartment natin.

—

Nang matapos ang sayawan, sabay nating binagtas ang batu-batong daan pabalik ng bahay. May pag-iingat nga lang sapagkat halos hindi na natin makontrol ang ating mga lakad buhat ng kalasingan. Pero ang naghahabulang hamog sa aking isip ay nabulahaw nang magpakawala ka ng tanong:

“Gusto mo ba siya?”

“Sino? Si Roland?”

“Oo.”

“Hindi ko alam. Medyo.”

“Hindi ko naman ipipilit kung sakali. Kung ayaw m—”

“Pol, hindi naman ako sarado sa anumang posibilidad. Pero...”

“Pero?”

“Pero parang kailangan ko pang pag-isipan.”

Patlang

“Naalala ko tuloy ’yung tula mo,” wika mo.

“Ano du’n?”

“Yung tungkol sa paglikha.”

“A. Tanda mo pa pala.”

“Oo, pangarap ko rin ’yun e.”

Napangiti ako. Hinawakan ko ang kamay mo. At habang binabaybay natin ang daan, inalala ko nang inalala ang tulang binabanggit mo.

EKOLOHIYA NG PAGLIKHA¹⁸

Naririto tayo sa ilahas
na balangkas ng ating
nagsasalabid na lawas.

¹⁸ Kasama sa una kong libro na naglalaman ng mga tula hinggil sa danas LGBTQIA+. Tuwang-tuwa ka nang mabuklat ang unang pahina dahil nakaukit dito ang pangalan mo. Sa iyo ko ito inalay.

Ganito natin ito
paggamasdan:
ang pagiging
at magiging
tayo ang inat at init
ng silahis ng araw
ang giliw at aliw-iw
ng payapang sapa
ang gaspang at samyo
ng natutuyong lupa.
Maglilingkis ang
ating loob at labas
ang linya, ang sulok
ang hugis, ang kulay.
Sisibol ang sibilisasyon
at doon—mamamataan
natin ang ating kairalan:
sa mga nangungusap nating
ukit ng sugat at tahi
sa dibdib, sa puki
sa titi, sa puwit
at sa mga nilululong
hormon na tumutulay
sa kasaysayang ipinagdiriwang
ang himpis at tambok
ng ating mga katawan.
Hindi tayo magigiba.
Hahalik ang liwanag
sa ating mga mata
at doon nila tayo
makikilala.
Sapagkat naririto tayo
para maglakbay
at huminto—masdan
ang pagiging
at magiging

tayo ang bukana at sukal
ang bungad at lilim
ang rabaw at ilalim
ang lagos at harang
ang tarik at tuktok
ang lawak at sikip
ang hiwa at umbok
na pumapagi-pagitan
sa sityo at purok
ng ating lilikhain
at lilikhaing kadlagan.
Sapagkat naririto tayo
para maging likha
na lumilikha
at muling lilikha
ng sarili nating
mga salita,
ng sarili nating
mga mukha,
ng sarili nating
mga katawan.
Lahat ng ito
ating pagmamasdan
nang may hinahon
at tapang—hindi
mapapatda ninoman.

22 Agosto 2024

Huling araw natin sa Tanauan. Ang naalala ko lang ay bandang gabi nito ay magkasama tayong dalawa sa beranda ng aming bahay, habang ang iba ay tulog na sa kani-kanilang silid. Nakaupo tayo — pinagigitnaan ng isang mesang pasan ang isang pitsel ng tuba.

“Naniniwala ka ba sa aswang?” tanong ko.

“Hindi,” sagot mo.

“What if sabihin ko sa ‘yo na mayroon dito?”

“Alam mo, kaka-Malikhaing Pagsulat mo ‘yan.”

“Seryoso ako.”

“Hindi nga?”

“Sa sobrang dilim ng paligid, sa tingin mo, walang nakatingin sa atin?”

“Aswang man o hindi, lagi namang may nakatingin sa atin.”

Patlang

“Pagbalik bukas sa Maynila, kausapin natin si Roland.”

“Bakit?”

“Yung tungkol sa ‘tin. Pag-usapan natin, ‘ka ko.”

“Payag ka na ba?”

Patlang

“Sa isang kondisyon.”

“Ano?”

Dinampot ko ang dalawang pares ng kadang na naiwan ng aking mga pamangkin sa isang gilid. Isa sa ‘yo, isa sa akin. Napangiti ka. Saka sinuot natin ang mga ito sa ating mga paa.

“Saan tayo?”

“Sa’n mo gusto?”

“Ang dilim, o.”

“Basta. Sabay tayo¹⁹,” sabi ko.

¹⁹ Kahit saan, basta magkasama tayo sa pagpapasya. Mahal kita, Pol, anumang pinto ang magbukas para sa ating dalawa.